

Adalet Gazetesi, Cumhuriyet Gazetesi ve Milliyet Gazetesi Ekseninde 1965 Genel Seçimleri

1965 General Election on the Axis of Adalet Newspaper, Cumhuriyet Newspaper and Milliyet Newspaper

Murat AKGÜMÜŞ*

Öne Çıkanlar:

- Bu çalışma Türk siyasi hayatında önemli bir yer teşkil eden 1965 genel seçimlerini konu almaktadır.
- 1965 seçimleri Türkiye'nin siyasi istikrara kavuşmasını sağlamıştır.
- 1965 seçimlerinde Nispi Temsil Sistemi ve Milli Bakiye Sistemi uygulanmış daha az oy alan partiler de Meclis'te yer almıştır.
- 1965 genel seçimine katılan partilerin çalışmaları basına nasıl yansdı?

Öz: 1960 Darbesi'nin ardından yapılan 1965 genel seçimleri, uygulanma şekli ve sonuçları itibarıyla merkez sağın zaferiyle sonuçlanan bir seçim olmuştur. Halk, 1965 genel seçimlerinde Adalet Partisi'ni iktidara getirerek 27 Mayıs'a tepki göstermiştir. 1965 genel seçimlerinde farklı bir sonucun ortaya çıkmasında askeri vesayetın milli iradeyi ele geçirmesi, ülkenin sosyal ve ekonomik koşulları etkili olmuştur. 1960-1965 yılları arasında koalisyon hükümetleriyle çalkantılı bir dönem geçiren Türkiye, 1965 genel seçimleriyle istikrara kavuşmuştur. Genç, dinamik ve hitabeti güçlü bir lider olarak halkın karşısına çıkan Süleyman Demirel, seçim kampanyası sırasında halkın takdirini kazanarak partisini iktidara taşımıştır. Bu makalede 1965 genel seçimlerine giden süreçte Adalet, Cumhuriyet ve Milliyet gazetelerinin ele aldığı konular incelenmiştir. Bu çalışmanın amacı bu gazetelerin 1965 genel seçimlerine nasıl yer verdiklerini tespit etmek ve siyasi olaylara bakış açısını ortaya koymaktır. Bu nedenle söz konusu gazetelerde 1965 genel seçimleri öncesi ve sonrasında yayımlanan haberler değerlendirilmiştir. Bu makalede nitel araştırma yöntemi kullanıldığı için bu yöntemin metin tarama yöntemi kullanılmıştır. Bu çalışmanın kapsamını söz konusu olan gazetelerin Eylül ve Ekim 1965'te yayımlanan sayıları oluşturmaktadır. Adalet, Cumhuriyet ve Milliyet gazetelerinin 1965 genel seçimlerini Adalet Partisi ve Cumhuriyet Halk Partisi bağlamında ele aldıkları görülmüştür. Bu nedenle bu çalışmada 1965 genel seçimlerine ilişkin pek çok ayrıntıya yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: 1965 Genel Seçimleri, Adalet Partisi, Adalet Gazetesi, Cumhuriyet Gazetesi, Milliyet Gazetesi.

Highlights:

- This study focused on 1965 general election, which hold constitutes an important place in Turkish political life.
- The 1965 election enabled Turkey to regain political stability.
- The Proportional Representation and National Balance System was implemented in the 1965 election, parties that received fewer votes also has took part in the Parliament.
- How did the activities of the parties participating in the 1965 general elections reflect in the press?

* Dr., TC Adalet Bakanlığı, murat.akgumus@adalet.gov.tr. ORCID: 0000-0002-8516-9416

Abstract: The 1965 general elections, held after the 1960 Coup, were an election that resulted in the victory of the centre-right, due to the way it was implemented and its results. The people reacted to May 27 by bringing the Justice Party to power in the 1965 general elections. The military tutelage over the national will and the social and economic conditions of the country were influential in the emergence of a different result in the 1965 general elections. Türkiye, which went through a turbulent period with coalition governments between 1960 and 1965, regained stability with the 1965 general elections. Süleyman Demirel, who appeared before the public as a young, dynamic and eloquent leader, won public approval during the election campaign and has brought his party to power. In this article, the issues covered by Adalet, Cumhuriyet and Milliyet newspapers in the period leading up to the 1965 general elections are examined. The aim of this study is to determine how these newspapers covered the 1965 general elections and to reveal their perspective on political events. For this reason, the news published in the newspapers in question before and after the 1965 general elections were analysed using the qualitative text-scanning method. The study focuses on the issues published in September and October 1965. It is observed that the newspapers Adalet, Cumhuriyet and Milliyet covered the 1965 general elections specifically in the context of the Justice Party and the Republican People's Party. For this reason, many details about the 1965 general elections are included in this study.

Keywords: 1965 General Elections, Justice Party, Justice Newspaper, Cumhuriyet Newspaper, Milliyet Newspaper.

Summary: The 1965 general elections were held on Sunday, October 10, 1965. Six parties participated in the 1965 general elections. Justice Party, Republican People's Party, Republican Peasant Nation Party, Nation Party, New Turkey Party and Turkish Workers' Party were the parties that participated in the 1965 general elections. These parties commenced their election campaign activities in mid-September 1965. In the 1965 elections, parties organized rallies, meetings, and published election manifestos to engage the public and get their votes. The Justice Party and the Republican People's Party attracted the attention of the public and citizens in terms of their target audiences and their political views. The Justice Party participated in these elections as the representative of the right and the Republican People's Party as the representative of the left. For this reason, the electoral addressed by these two parties differed in the 1965 general elections. Among these parties, the Republican People's Party, founded by Atatürk in 1923, participated in the 1965 general elections as a 42-year-old party. Founded in 1961, the Justice Party participated in the 1965 general elections as a young party. While the leader of the Justice Party, which participated in the 1965 general elections, was a young leader who had just entered politics, the leader of the Republican People's Party stood out as an experienced leader who had been in politics for many years. In other words, the 1965 general elections were a contest between experienced and inexperienced politicians. The Justice Party participated in the 1965 general elections as the heir of the Democratic Party, and the Republican People's Party participated in the 1965 general elections as a party of Atatürk.

Turkish Workers' Party participated in these elections as a left-wing party. The Republican Peasant Nation Party and the Nation Party participated in the 1965 elections with a nationalist discourse. New Türkiye Party also participated in the 1965 general elections as a right-wing party. The 1965 general elections were extremely competitive between four parties on the right and two parties on the left. Among the representatives of our press, Adalet newspaper, Cumhuriyet newspaper and Milliyet newspaper followed the 1965 general elections closely, providing significant information about the parties' campaign efforts. Analysis of these newspapers revealed that each newspaper covered the 1965 general elections in line with its own publishing principles. It is observed that Justice newspaper gave more coverage to the Justice Party in the 1965 general elections, while giving less coverage to other parties, whereas Cumhuriyet newspaper had more coverage to the Republican People's Party and less coverage to other parties in the 1965 general elections. The analysis reveals that Milliyet newspaper gave coverage to every party as much as possible in the 1965 general elections. In this case, it is understood that Adalet newspaper and Cumhuriyet newspaper, which followed the 1965 general elections, published biased publications. Milliyet newspaper, on the other hand, followed the 1965 general elections with an impartial, honest and principled publishing approach. Süleyman Demirel led his party to victory in the 1965 general elections after an intense election campaign. Türkiye attained stability after the Justice Party won the 1965 general elections.

Like the Justice Party, the Motherland Party came to power on its own in 1987, and the Justice and Development Party in 2002. Our country has continued to be governed by the Justice and Development Party since 2002. Today, newspapers that support a certain political ideology, view and thought continue to be published. Since 1923, Türkiye continues to exist as a democratic, secular, social and constitutional state. The country's press continues to cover political developments in our country and the world today, as in the past.

Giriş

29 Ekim 1923'te Cumhuriyetin ilan edilmesi üzerine Türkiye'nin yönetim biçimi Cumhuriyet olarak belirlenmiştir. Türkiye, Atatürk döneminde çok partili siyasal hayata geçiş için 1924 ve 1930'da iki girişimde bulunulmuştur. Ancak Atatürk döneminde çok partili siyasal hayata geçiş denemeleri başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Bu nedenle Türkiye 1950 yılına kadar tek partiyle yönetilmiştir (Tuncay 2005, 42-272). Demokrat Parti (DP) kurulduktan sonra yapılan 1946 genel seçimleri ile Türkiye çok partili siyasal hayata geçmiştir (Ekinci 1997, 264-280). 1950 genel seçimleri, Tek Parti Dönemi'ni sona erdirmiştir (Karataş 2022, 315-316). Türkiye 1946 ve 1950 genel seçimlerinden sonra yoluna çok partili sistemle devam etmiştir. 1954, 1957, 1961 ve 1965 genel seçimlerine de birden çok siyasi parti katılmıştır (Tarım 2013, 3-8).

Türkiye'deki demokratik rejim 27 Mayıs 1960 Darbesi ile kesintiye uğramıştır. 27 Mayıs 1960 Darbesi öncesinde ve sonrasında birçok parti kurulmuş ve kapatılmıştır. Ancak 15 Ekim 1961'de yapılan genel seçimlerle birlikte Türkiye'de siyasi faaliyetler yeniden başlamıştır. 1961 genel seçimlerine 27 Mayıs öncesinde ve sonrasında kurulan partiler katılmıştır. 1961 genel seçimleri, askeri vesayetlinin yönetimi sivil idareye devrettiği bir seçim olması bakımından önemli bir seçim olarak görülmüştür (Teknaz 2023, 4-5). 1961 genel seçimlerinden sonra ülke Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) başkanlığında kurulan koalisyon hükümetleri tarafından yönetilmiştir. 1965 genel seçimlerine kadar olan bu dönemde çeşitli olayların da etkisiyle, koalisyon hükümetlerindeki görüş ayrılıkları nedeniyle ülkemiz sağlıklı bir şekilde yönetilememiştir (Muhacir 2021, 93-94). 1961-1965 yılları arasında kurulan koalisyon hükümetleri Türkiye'nin askerî vesayetten kurtulması için bir geçiş dönemi olmuştur (Fedayi 2019, 129).

27 Mayıs Darbesi'nden sonra DP'nin siyasi faaliyetine son verilmiştir. Ancak CHP, siyasi faaliyetini devam ettirmiştir. 27 Mayıs Darbesi'nin DP'yi tasfiye etmesi üzerine Demokratların varisi olarak Adalet Partisi (AP) kurulmuştur (Kaya, 2004: 19). AP, yanı sıra DP'nin varisi olarak Yeni Türkiye Partisi (YTP) ve Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi (CKMP) de yer almıştır. AP, Ragıp Gümüşpala başkanlığında 1961 yılında siyasi faaliyetine başlamıştır. CKMP Osman Bölükbaşı liderliğinde muhafazakâr ve milliyetçi bir söylemle siyaset yapmıştır. Hürriyet Partisi'nin (HP) devamı niteliğinde Ekrem Alican başkanlığında kurulan YTP, merkez sağ partisi olarak yerini almıştır. Ancak bu partiler arasında DP'nin mirasçısı olarak AP gösterilmekteydi (Akkaş 1989, 43).

Ordudan emekli edilen Orgeneral Ragıp Gümüşpala İzmirli İş İnsanı Mehmet Yorgancıoğlu ile görüşerek, AP'nin kurulmasına karar vermiştir. İçişleri Bakanlığı'nın 13 Ocak 1961'de yayınlamış olduğu tebliğ üzerine partiler siyasi faaliyetlerine başlamıştır. Emekli askerler ve iş adamları bir araya gelerek 11 Şubat 1961'de Ragıp Gümüşpala, başkanlığında AP'yi kurmuştur (AP'nin kurucuları arasında; Ragıp Gümüşpala, Tahsin Demiray, Ethem Menemencioğlu, Necmi Öktem, Cevdet Perin, Muhtar Yazır, Kamuran Evliyaoğlu, Mehmet Yorgancıoğlu, İhsan Önal, Emin Acar ve Şinasi Osman yer almıştır). AP'nin programı DP'nin programı ile benzerlik göstermekteydi. AP'nin kurucuları her fırsatta halka DP'nin mirasçısı olduklarını belirtmekteydi (Artar 2022, 21-22).

1961 yılında kurulan AP'nin tüzüğü yedi bölümden oluşmaktaydı. Parti tüzüğünün birinci kısmında; partinin genel ilkeleri ile ismi, genel merkezi, parti simgesi ve partinin gayesi yer almıştır. İkinci kısımda; parti teşkilatlarına, disiplin işleri ve haysiyet divanının düzenlenmesi, parti gurubuna, belediye meclis gruplarına ve partiye destek verecek diğer örgütlere yer verilmiştir. Üçüncü kısımda; partinin kontrol ve denetlenmesi, mali işleri, seçim işleri, iktidar kurma ve iktidara iştirak etmenin nasıl olacağı gibi değişik hükümler yer almıştır. AP, hürriyet ve demokrasiyi iki ana ilke olarak belirlemiştir. AP, Atatürk İlke ve İnkılaplarını benimseyerek, laikliği devletin vatandaşın dinini ve ibadetini serbest ve özgür bir şekilde yapmasına olanak sağlaması olarak kabul etmiştir (Kuru 1996, 17-20).

Süleyman Demirel'in AP'nin lideri olması üzerine hem parti açısından hem de Türkiye açısından önemli bir süreç başlamıştır. AP'nin seçim kampanyasını Demirel belirlemiştir. Demirel, 1965 genel seçim kampanyasında çoğunlukla "*Milli İrade*" vurgusu yapmıştır. Demirel, siyasi rakiplerini kominizm taraftarı olmakla itham etmiş, halkta karşılık bulacak vaatlerde bulunmuştur. CHP Genel Başkanı İsmet İnönü'nün seçim meydanlarında daha çok AP ile siyasi tartışmaya girdiği görülmüştür ((Kuru 1996, 72-73). CHP, "*Ortanın Solu*" sloganı ile 1965 seçim çalışmalarını sürdürmüştür. CHP, seçim kampanyası boyunca "*Ortanın Solu*" sloganını açıklamaya çalışmıştır. Ancak CHP'nin "*Ortanın Solu*" söylemini seçmenlere yeteri kadar anlatamadığı görülmüştür (Güneş 2009, 274). CHP, seçim vaatlerini halka anlatmak için beş ayrı kitapçık yayınlamıştır. Aynı zamanda parti, Ulus Gazetesi'ni propaganda aracı olarak kullanmıştır (Koç 2011, 126-127).

Millet Partisi (MP), "*Türkiye'de insan haklarının egemen olduğu ve insan haklarının teminat altına alındığı bir devlet düzeni kurmak*" amacıyla 1965 genel seçimlerine katılmıştır. MP, 1965 genel seçimlerinde; serbest ekonomik modeli, milliyetçiliği, milli ekonomiyi, milli kalkınmayı, milli eğitimi, kominizm ile mücadeleyi savunmuştur. Ancak MP'nin seçim kampanyasında ortaya koyduğu görüşlerin yenilikçi ve çağdaş düşünceden yoksun olduğu, eski usullere göre dar kalıplar içerisinde siyaset yapmaya çalıştığı görülmüştür. 1965 genel seçimlerine katılan YTP, "*Yeni durumların siyasi hayata egemen olmasını istiyoruz*" sözüyle başlayan 55 maddelik bir seçim bildirisi yayınlamıştır. YTP, seçim beyannamesinde hemen hemen her alanla ilgili yapılacak çalışmalara değinmiştir. YTP, seçim bildirisinde, ülkenin ekonomik kalkınmasının nasıl olacağı, vatandaşların nasıl refah içerisinde yaşayacağı gibi konulara yer vermiştir (İlhan 2022, 59-61, 63-66).

1965 genel seçimlerine katılan CKMP'nin seçim beyannamesinin MP ile benzerlik gösterdiği görülmüştür. CKMP, seçim bildirisinde Türkiye'nin sosyal ve ekonomik durumuna dikkat çekerek, ülkenin içinde bulunduğu ekonomik durumun halkın sosyal ve ekonomik yaşantısını olumsuz yönde etkilediğini belirtmiştir. Bu nedenle CKMP, Türkiye'nin çağdaş devletler seviyesine ulaşması için tarım, eğitim, sağlık gibi birçok alanda reform ve planlama yapılmasının gerekli olduğunu savunmuştur (Milliyet 14.09.1965, 1). CKMP, komünizm tehlikesinin ortadan kaldırılması gerektiğini, kominizmin tehlikeli bir yol olduğunu belirtmiştir (TBMM 2022, 439-440). TİP, 13 Şubat 1963'te Avni Erakalın başkanlığında İstanbul'da kurulmuştur. TİP, Mehmet Ali Aybar'ın genel başkanlığa getirilmesinin ardından Türkiye solunu temsil eder hâle gelmiştir (Kılavuz 2007, 403). TİP, 1965 genel seçimlerine işçi sınıfının ve emekçilerin partisi olarak girmiştir. TİP, seçim beyannamesinde ülkemizin iktisadi açıdan güçlenmesi için devletçilik ilkesinin hayata geçirilmesi, işçi sınıfının çalışma koşullarının iyileştirilmesi ve yurttaşların eğitim hakkından yararlanması gerektiğini savunmuştur (İlhan 2022, 77).

1965 genel seçimlerinde Nispi Temsil Sistemi uygulanmıştır. Bu sistemin temsilde adalet

sağlayacağı, Meclis'teki parti dağılımını tam olarak yansıtacağı ileri sürülmüştür. 13 Şubat 1965'te Seçimlerle İlgili, Kanunların Bazı Hükümlerinin Değiştirilmesi Hakkındaki Kanunun 5., 8., 9., 10., 11., 12., 19., 23., 32., 33., 78., 103. maddelerinde değişiklik yapılmıştır. Seçim kanununda yapılan değişiklikle “*Milli Artık*” yöntemi “*Birleşik Oy Pusulasının*” kullanılması mümkün hâle gelmiştir. 1965 genel seçimlerinde böyle bir sistemin uygulanması partilerin çıkaracağı mebus sayısını ve Meclis'teki temsil gücünü etkilemiştir. Bu sistemden dolayı 1965 genel seçimlerinden sonra çok sayıda parti Meclis'te yer aldığı görülmüştür (Güvenir 1982, 219-220, 226, 245). AP, 1965 genel seçimlerinden zaferle ayrılmıştır. AP, %34,58 oy alarak, 158 mebus çıkarmıştır. Askerlerin desteklediği CHP, %36,7 oy alarak 173 milletvekili çıkarmıştır (Akyüz, 2006: 170). CKMP %2,2 oy alarak 11 mebus, MP %6,3 oy alarak 31 mebus, TİP %3 oy alarak 14 mebus, YTP %3,7 oy alarak 19 mebus çıkarmıştır (Varlık ve Ören 2001, 176).

AP, 1965 genel seçimlerinden sonra tek başına iktidara gelmiş ve 1965-1971 yılları arasında ülkemizi yönetmiştir. Bu makalede 1965 genel seçimleri Adalet Cumhuriyet ve Milliyet gazetelerinde yer alan haberler doğrultusunda incelenmiştir. Bu çalışma özelinde 1965 genel seçimlerinde ülkemizin siyasi atmosferi bahse konu olan gazeteler ekseninde okurlara aktarılmıştır. Bu makalede 1965 genel seçimlerine katılan AP, CHP, CKMP, MP, TİP ve YTP'nin seçim faaliyetlerine yer verilmektedir. Bu çalışma ile okurlar 1965 yılında Türkiye'deki siyaset anlayışını ve siyasetçilerin siyaset yapma biçimlerini anlayacaktır.

Çalışmanın Amaç ve Yöntemi

Bu araştırmanın temel amacı 10 Ekim 1965 tarihinde yapılan genel seçimleri incelemektir. Bu bağlamda 1965 yılında yayımlanan Adalet, Cumhuriyet ve Milliyet gazetelerinde yer alan haberler çeşitli kaynaklardan elde edilen bilgiler doğrultusunda 1965 genel seçimleri bilimsel bir bakış açısıyla incelenip, değerlendirilmiştir. Bu çalışmada nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Nitel araştırma yöntemi doğrultusunda konuyla ilgili gazete haberlerine ve kaynaklara ulaşılmıştır. Elde edilen kaynaklar (sürelî yayımlar ve araştırma eserleri) değerlendirilmiştir. Bu makalede çoğunlukla sürelî yayımlardan yararlanılmıştır. Bu nedenle söz konusu gazetelerin sayıları detaylı bir şekilde incelenmiştir. Böylece sürelî yayımların 1965 genel seçimlerini nasıl ele aldığı ortaya konmuştur. Bu makaleyle Türkiye'nin yakın tarihine ışık tutulmakta ve ülkenin geçmişi ile bugünü arasında bağlantı kurulmaktadır. Bu çalışma ile okuyucular, Türkiye'nin 1965 genel seçimlerine nasıl girdiğini, seçim sürecinin nasıl yürütüldüğü anlamış olacaktır. Bu doğrultuda çalışmada Adalet, Cumhuriyet ve Milliyet gazetelerinin haberlerine geniş yer verilmektedir. Bununla beraber çalışma, tez, makale, kitap gibi araştırma eserlerle desteklenmiştir.

Adalet Gazetesine Göre 1965 Genel Seçimleri

Adalet Gazetesi'nin günlük siyasi gazete olarak DP iktidara gelmeden önce Demokratların sembolüne yer vererek, bir nevi sağcı, muhafazakâr görüşü temsil eden “*Davamız Milletın Davasıdır, Söz Milletın*” sloganıyla yayın yapmıştır. Gazete (Adalet Gazetesi, Şinasi Cad. Ağâh Efendi Sok. No: 3 Kat: 2 Ankara adresinde basılmıştır) 1961 yılında yayın hayatına başlamıştır. Gazete, 1960'lı yıllarda ülkemizin siyasi sosyal kültürel ve ekonomik konularına yer vermiştir. Bu bölümde 10 Ekim 1965 genel seçimlerini bahse konu olan gazete üzerinden değerlendirmek amacıyla ilgili gazetenin 1 Eylül 1965'ten 31 Ekim 1965'e kadar yayımlanan sayıları incelenmiştir. Söz konusu gazetenin AP'ye ve CHP'ye sayfalarında geniş ölçüde yer verirken, diğer partilere daha az yer verdiği görülmüştür. Gazete, CHP Hükümeti'nin 1961'den bu yana kendilerine baskı ve yıldırma politikaları uygulandığını belirtmiştir. Bu nedenle gazetenin CHP ve diğer siyasi partiler aleyhinde, AP'nin lehinde yayın yaptığı anlaşılmıştır (Adalet 03.10.1965, 6). Gazete, 1965 genel seçimlerini yakından takip etmiştir. Bahse konu olan gazetenin 3 Eylül

1965 tarihli sayısında yer alan haberinde:

“AP Genel Başkan Yardımcısı Talat Asal, Nazilli’de düzenlenen mitingde, Mevcut seçim sisteminin anayasayla uyumlu olmadığını söylemiştir. Bu seçim sistemi Türkiye’de istikrarlı ve güçlü bir hükümet kurmaya manidir. Bu sistemin güncellenmesi gerekmektedir. Ülkemizi diktatörlüğe ve koalisyonlara tek edemeyiz. Bu nedendir ki tek parti iktidarı istikrar ve güven için gereklidir”

sözleriyle kamuoyuna mesaj verilmiştir (Adalet 03.09.1965, 1-2). Gazetenin seçime katılan diğer siyasi partilere karşı bakış açısının olumsuz olduğu görülmektedir. Gazetenin 5 Eylül 1965 tarihli sayısında yer alan haberinde:

“AP Genel Başkan Yardımcısı Asal, TİP kanunsuz olarak kurulan bir parti bu nedenle seçimlere giremeyeceğini ileri sürmüştür. TİP, hiçbir partinin yapmayacağı yollara başvurmuştur. TİP, ülke genelinde teşkilat kurma çalışmalarını tamamlamadan seçimlere girmek istemektedir. Bu partinin bir siyasi parti olmadığını bir komite olduğunu ileri sürmüştür”

Bu arada siyasi partilerin birleşik oy pusulasındaki yerleri Yüksek Seçim Kurulunda yapılan kurayla belirlenmiştir. AP, birleşik oy pusulasında üçüncü sırada yer almıştır (Adalet 05.09.1965, 1, 5). Seçime bir ay kala AP Genel Başkanı Demirel basına bir mülakat vermiştir. Demirel:

“AP’nin Türk milletinin kendi içinden hükümet çıkarma ihtiyacına binaen kurulmuştur. Milli iradenin üstünde hiçbir kuvvet yoktur. Bunun üzerine birtakım güçleri kabul etmek Türkiye’deki yönetim biçimini ve rejimi kabul etmemek manasına gelir. Parti olarak milli iradeyi paylaşılabilirliği görüşünde olduklarını” belirtmiştir.

Aynı tarihli gazetede yer alan bir başka haberde: CKMP’den ayrılan Prof. Dr. Mümin Mustafa’nın düzenlediği basın toplantısına yer vermiştir. Mustafa:

“Gazete çıkartılacak diye halktan 700.000 lira toplandığını, bir kısım partiden ayrılarak C.H.P.’ye girdiğini, seçim listesi hazırlanırken haksız yapıldığını ileri sürmüştür.”

Bu nedenle söz konusu gazete, CKMP teşkilatı dağılıyor mu diye sormuştur (Adalet 09.09.1965, 1, 5). Gazetede yer alan bir başka haberde Sivas üzerinden AP ile CHP arasında bir karşılaştırma yapıldığı görülmektedir. Konuyla ilgili 13 Eylül 1965 tarihli bahse konu olan gazetede şöyle bir haber yer almıştır. AP, 1961 genel seçimlerinde Sivas’tan hiçbir milletvekili çıkaramamıştır. 1961 genel seçimlerinde Sivas’tan, CHP 5 milletvekili, YTP 5 milletvekili, CKMP 1 milletvekili kazanmıştır. Gazete, AP’nin 1961 genel seçimlerinde Sivas’ta hazırlık süreci geçirdiği belirtilerek yerel seçim sonuçlarına göre AP’nin Sivas’tan en az 6 milletvekilini çıkaracağını ileri sürmüştür. Gazete, CHP’nin Sivas’ta oy kaybedeceğini öne sürerek, ancak 5 mebus çıkarabileceğini iddia etmiştir (Adalet 13.09.1965, 5). Gazetenin 8 Eylül 1965 tarihli sayısında yer alan haberinde 1965 genel seçimlerine katılan AP ve diğer partiler hakkında değerlendirmeler yapılırken, bu seçimde diğer partilerin AP karşısında durumunun pek iç açıcı olmadığı belirtilmiştir. Aynı tarihli gazetede yer alan bir başka haberde, TİP’in Moskova kompradoru olduğu, tamamen komünistlerden oluştuğu, sınıf ayrımcılığı ve bölücülük yaptığı, ülkeyi demir perdeye çevirmeye çalıştığı ileri sürülmüştür. Aynı tarihli gazetede yer alan bir başka haberdeyse MP’nin ve CKMP’nin aynı zihniyetin ürünü olarak 1965 genel seçimlerine katıldığı belirtilmiştir. Gazete, MP’nin asıl amacının muhalefet yapmak olduğu ve bu seçimde varlık gösteremeyeceğini ileri sürmüştür. Gazete, aynı zihniyetin ürünü olan CKMP’nin de ihtilalcilerin güdümüne girdiğini ve milliyetçilik

söylemiyle ancak birkaç milletvekili çıkarabileceğini iddia etmiştir. Gazete seçime katılan YTP'nin kurucularının eski dönemi benimseyen kimseler olmasına rağmen, partinin 1961 yılında CHP ile iş birliği yaptığı belirtmiştir. YTP'nin içi boş bir hâle getirildiğini, önemli bir siyasi gücü olsa da dumanı tütmeyen bir parti olduğu ifade edilmiştir (Adalet 08.09.1965, 1, 3).

Gazetenin, 17 Eylül 1965 tarihli sayısında yer alan haberinde: AP'nin 40 ilde düzenleyeceği kapalı spor salonu toplantılarının ve 19 Eylül 1965 Pazar günü Erzurum mitinginin başlayacağı bildirilmiştir. Aynı tarihli gazetede yer alan bir başka haberde: CKMP milletvekili aday listesine yer verilmiştir (Adalet 13.09.1965, 1, 4, 6). Gazetenin 20 Eylül 1965 tarihli sayısında: AP'nin seçim kampanyasına geniş ölçüde yer verilmiştir. Aynı tarihli gazetede AP'nin Erzurum mitingi geniş bir şekilde yer almıştır. Erzurum mitinginde konuşan Demirel:

“Gayrimeşru teşebbüsler Türk milletinin toplu halde karşısına çıkacaktır. Milletimizde, tam bir müdafaa şuuru vardır. Bu seçimler milli iradenin hâkim olacağı bir seçim olacaktır. Seçim sonuçları her ne olursa olsun kardeşlik istiyoruz. AP, en güç şartlarda kurulmuş, milletin sinesinden çıkmıştır. AP'nin iktidara geldiğinde huzursuzluk çakacağını belirtenler, AP'ye asılsız iftiralar atmaktadır. İktidara geldiğimizde ordumuzu en mükemmel hale getirmek için çalışacağız” demiştir.

Aynı tarihli gazetede yer alan bir başka haberde: TİP ve CKMP'nin seçim çalışmalarına ilişkin küçük bir haber yer almıştır. Gazete, CKMP'nin seçim sürecine ilişkin ilk açık hava toplantısını 19 Eylül 1965 Pazar günü Yenişehir pazarında yaptığını bildirmiştir. CKMP, seçim çalışmalarını davul zurna eşliğinde az sayıda partili takip etmiştir. Konuşmaların ardından halk sanatçısı Ali Rıza Yüksel, kürsüye gelerek türkü seslendirmiştir. A. Türkeş'in kürsüye çıkması üzerine halk Pazar yerini terk etmeye başlamıştır. CKMP mitinginde Gökhan Evliyaoğlu'nun konuşması dikkat çekmiştir. TİP, 19 Eylül 1965 Pazar günü Cebeci pazarında bir miting düzenlemiştir. Mitingde konuşan Behice Boran:

“Türkiye'nin 43 yıl sonra yeni bir kurtuluş savaşı verdiğini, bu kurtuluş savaşının mutlaka zaferle neticelendirilmelidir” demiştir. Mitingde konuşan TİP Sivas milletvekili adayları Abbas Uğurlu: *“Bir zamanlar DP'nin değnek tutucusu olduğunu”* söylemiştir.

TİP mitinginde, Nazım Hikmet'in şiirinin dinletildiği, partililer arasında sataşmaların yaşandığı belirtilmiştir. Bu nedenle TİP mitingi fiyaskoyla sonuçlanmıştır. Gazete, TİP milletvekili aday listesi de yer vermiştir (Adalet 20.09.1965, 1, 5). AP'nin 10 Ekim 1965 genel seçimini kazanmasının ardından bahse konu olan gazete, AP'nin zaferini büyük harflerle ve dikkat çekici bir şekilde okuyucularına aktarmıştır. Gazetenin 12 Ekim 1965 tarihli sayısında yer alan haberinde Demirel'in şu açıklaması yer almıştır.

“Önümüzde bir huzur ve hizmet devri olacaktır. Herkesin refah içerisinde yaşayacağı, korku duymayacağı günler pek yakındadır. 10 Ekim zaferi milletindir. 10 Ekim'de millet artık kendi kaderine el koymuştur. Bu seçim Türkiye'nin içeride ve dışarıda itibarını artırmıştır” (Adalet 12.10.1965, 1, 5).

Cumhuriyet Gazetesine Göre 1965 Genel Seçimleri

Cumhuriyet Gazetesi'nin, 7 Mayıs 1924'te İstanbul'da yayın hayatına başlamıştır. Türkiye'nin en uzun soluklu basın yayın organlarından biri olan Cumhuriyet Gazetesi, günümüzde yayınlanmaya devam etmektedir. Gazete, ilk zamanlar 7 sayfa olarak basılmış ve 3 kuruştan satılmıştır. Artan maliyetler nedeniyle gazetenin fiyatı önce 5 kuruşa, ardından 8 kuruşa

çıkartılmıştır. Gazete, 1943'te 10 kuruşa, 1951'de 15 kuruşa, 1958'de 25 kuruşa satılmıştır. Okuyucu sayısını her geçen gün artıran gazete, 1965'te 110.000, 1970'ten sonra ise 160.000 okuyucuya ulaşmıştır. Gazete, Yunus Nadi Abalıoğlu tarafından kurulmuştur. Yunus Nadi Abalıoğlu, 1945 yılına kadar gazetenin genel yayın yönetmenliğini yapmıştır. Bahse konu olan gazete Sakarya Savaşı esnasında bir süre Kayseri'de basılmış, 1924 yılında Ankara'da basılmaya devam etmiştir. Gazete, 1960 Darbesi'ni desteklemiştir. 1957'den beri DP'ye karşı muhalif yayın yapan gazete, 1961 ve 1965 genel seçimlerinde de AP'ye karşı muhalif yayın yaptığı görülmüştür (Atatürk Ansiklopedisi 23.07.2024, 1-5).

Bu bölümde 10 Ekim 1965 genel seçimlerini bahse konu olan gazetesi üzerinden değerlendirmek için ilgili gazetenin 1 Eylül 1965'ten 31 Ekim 1965'e kadar yayınlanan sayıları incelenmiştir. Ulusal basınımızın önemli temsilcilerinden olan gazete, 1965 genel seçimlerine geniş bir şekilde yer vermiştir. Bahse konu olan gazetenin 4 Eylül 1965 tarihli sayısında yer alan haberinde: 10 Ekim 1965 genel seçimlerine katılacak 6 partinin temsilcilerinin aday listelerini, 3 Eylül 1965 Cuma günü Yüksek Seçim Kurulu'na sundukları bildirilmiştir. 1965 seçimlerine katılacak iki büyük parti olan AP ve CHP son anda aday listelerini YSK'ya teslim ederken, diğer partiler aday listelerini gün içinde teslim etmiştir. Seçime katılan 6 partinin aday listeleri ve kontenjan adayları da kamuoyuna açıklanmıştır (Cumhuriyet 04.09.1965, 1). Gazete, AP'nin seçim sürecinde yapmış olduğu söylem ve açıklamalara olumsuz bir anlam yükleyerek okuyucularına aktarmıştır. Gazetede yer verilen karikatürler ile AP'nin eleştirildiği görülmektedir. Ancak gazetenin seçime katılan; CHP, CKMP, TİP ve YTP'ye karşı böyle bir tavır sergilemediği görülmüştür. Gazetenin 9 Eylül 1965 tarihli sayısında yer alan haberinde: CHP Lideri İsmet İnönü'nün açıklamaları yer verilmiştir. İnönü:

“Biz bu seçimi kazanabiliriz. Bizimle laf yarıştıran başa çıkamazlar. Seçimi kazanmanın bütün emareleri bizimledir. Millet huzurun nasıl ve kim tarafından devam ettirileceğini biliyor. Seçimi kazanmak için çok çalışmamız gerekiyor. Ülkemizin sorunlarını biliyoruz. Ülkemizin, esenliği, dirliği, düzeni, refahı ve kalkınmasının nasıl olacağını biliyoruz. Halkla birlikte olup, memleketin en ücra köşesine gideceğiz, halka kendimizi anlatacağız” demiştir.

Aynı tarihli gazetede yer alan bir başka haberde: CKMP Genel Sekreter Yardımcısı Muzaffer Özdağ'ın AP ile ilgili yaptığı açıklamalara yer verilmiştir. Özdağ:

“1938 yılından sonrası CHP'nin ekonomi uygulamaları faşist niteliktedir. Günümüzde AP neo faşist bir uygulama içerisindedir. Günümüzde devlet hantal bir şekilde, masraflı bir şekilde işlemekte, devlet asıl amacından çıkmış, devletin üzerine bir hantallık çökmüştür. Bu durum hem devleti yönetenleri hem de halkımızı yormaktadır” demiştir (Cumhuriyet 09.09.1965, 1).

Bahse konu olan gazetenin 13 Eylül 1965 tarihli sayısında yer alan haberde; AP, CHP, CKMP, TİP ve YTP'nin seçim sürecine ilişkin açıklamaları ve çalışmaları yer almıştır. CHP Genel Sekreter Yardımcısı Baykam, “Ortanın solu sloganının dinamizm, medeniyet ve insanlığa saygı” olduğunu ileri sürmüştür. CKMP Genel Sekreter Yardımcısı Özdağ, “CKMP'nin köylüyü teşkilatlandıracağını, kurtuluşa giden yolun ancak ve ancak kırsal kalkınmadan geçtiğini” ifade etmiştir. YTP Lideri Alican, Adapazarı'nda kendisine yöneltilen eleştirilere kızmıştır. Alican: “Tartışma fikir planında yürümelidir” demiştir. AP Genel İdare Kurulunda, seçim boyunca partinin yapacağı ziyaretler belirlemiştir. TİP'in İstanbul toplantısında hazır bulunan partililer: “Büyük sanayileşme vatandaşa mal edilmelidir” demiştir (Cumhuriyet 13.09.1965, 1). 1965 seçimleri arifesinde kesin aday listeleri 13 Eylül 1965 tarihli Resmi gazetede yayımlanmıştır.

Resmî gazeteye göre; AP, Demirel'i, memleketi Isparta'dan, CHP, İnönü'yü memleketi Malatya'dan, YTP, Alican'ı Sakarya'dan aday gösterilmiştir. MP, Bölükbaşı'nı Ankara'dan, CKMP Türkeş'i Ankara'dan, TİP ise M. A. Aybar'ı İstanbul'dan aday gösterilmiştir. 1965 genel seçimlerine 176 bağımsız aday katılmıştır. AP ve CHP tüm vilayetlerde aday gösterirken, YTP 19, CKMP 18, TİP 16, MP 14 ilde aday göstermemiştir (Resmî Gazete 13.09.1965, 2-32).

1965 genel seçimlerine sayılı günler kala CHP, 16 sayfalık seçim beyannamesini açıklamıştır. 18 Eylül 1965 tarihli gazetede konuya ilgili şu ifadeler yer almıştır: "*CHP söz veriyor*" başlıklı bir seçim beyannamesi yayınlamıştır. CHP, seçim beyannamesinde iktidara geldiğinde yapacağı icraatları birer birer açıklamıştır. CHP milli çıkarlara uygun yabancı sermayenin kabul edileceğini ifade etmiştir. Siyasi bir koşul öne sürülerek yapılacak dış yardımların hiçbir şekilde kabul edilmeyeceğini belirtmiştir. Ülke içinde kendi kaynaklarımızla petrol arama çalışmalarına devam edileceği, petrol arama sahasının genişletileceği açıklanmıştır. Toprak mülkiyenin yaygın bir hâle getirileceği, üretim yapılan tarım arazilerinin küçük parçalara ayrılmasının önleneyeceği, küçük çiftçilerin yararlanması için toprak reformunun yapılmasının gerekli olduğu belirtilmiştir. Vergide adaletin sağlanması için az kazananlardan daha az, çok kazananlardan daha çok vergi alınacağı ifade edilmiştir. Aynı tarihli gazetede yer alan bir başka haberde, seçime katılacak diğer partilerden bahsedilmiştir. Seçime katılacak partiler seçim kampanyası hazırlıklarını tamamlamıştır. Bazı partiler radyo konuşmalarını hazırlamıştır. TİP seçim bildirisini hazırlamıştır. Bu arada YTP, CKMP ve MP'nin seçim kampanyası yarın başlayacaktır (Cumhuriyet 18.09.1965, 1).

1965 genel seçimlerinden önce öğretim üyeleri, yazarlar, senatörler, sanatçılar, sendikacılar, gazeteciler bir araya gelerek bir bildiri yayınlamıştır. Ortak bildiride, tutucu davranışlara direnmenin Anayasa'nın bir gereği olduğu, tutucu davranışların artması hâlinde bu bildirinin kamuoyuna sunulacak bir ikaz olarak değerlendirilmesi gerektiği belirtilmiştir. Bu bildiri ülke içinde ve ülke dışında geniş yankı bulmuştur. Gazetede yer alan bir başka haberde partilerin seçim çalışmaları yer almıştır. Gazete, Demirel'in Erzurum'da, Türkeş'in Ankara'da, M. A. Aybar'ın İstanbul'da, Satır'ın Trabzon'da seçim kampanyasını başlattığını bildirmiştir. TİP: "*Tam bağımsız bir politika istiyoruz*" sloganı ile 1965 seçimlerinde yer almıştır. CKMP'nin davul, zurnalı, sazlı sözlü bir miting düzenlediğinden bahsedilmiştir (Cumhuriyet 20.09.1965, 1). Partilerin seçim çalışması başladıktan sonra düzenlediği seçim mitingleri gazetede geniş yer bulmuştur. Gazete, İnönü'nün Malatya mitingine geniş ölçüde yer verirken, Demirel'in Kars mitingine daha az yer vermiştir. Bahse konu olan gazetenin 21 Eylül 1965 tarihli sayısında konuyla alakalı şöyle bir haber yer almıştır. Malatya'da halka hitap eden İnönü:

"Ömrümün geri kalan bu kısa zaman zarfında ülkemizin gelişmesi, ülkemizi umut dolu gelecek günlere sağlam ve sarsılmaz temellere oturtmak için uğraşmak tek gayemdir. Bu amaca ulaşmak için Malatya'nın desteğine ihtiyacım var. Geçmişte olduğu gibi bundan sonra da gayemizi gerçekleştirmekte kararlı olduğumuzu göreceksiniz." Demirel: "*Seçim sistemi eleştiriye açıktır. Ancak şuna inanıyorum, AP güçlü bir hükümet kuracaktır*" demiştir.

Gazete, Malatya'ya gelen İnönü'nün coşkun bir tezahüratla karşılandığını, halkın İnönü'ye sevgi gösterisinde bulunulduğunu, miting alanını dolduran partililer ve halkın CHP liderine karşı sevgi ve muhabbet gösterdiğini ifade etmiştir. AP'nin Kars mitingini, Erzurum mitingine benzeten gazete, mitingün heyecandan yoksun olduğunu, halkın Demirel'in konuşmalarına heyecanlı bir karşılık vermediğini belirtmiştir (Cumhuriyet 21.09.1965, 1). Seçime sayılı günler kala parti liderlerinin üslubu sertleşmeye, meydanlar hareketlenmeye başlamıştır. Bahse konu olan gazetenin 1 Ekim

1965 tarihli sayısında yer alan haberinde şu ifadelerle yer verilmiştir. Demirel'in Malatya'ya gelişi ortamı oldukça gerginleştirmiştir. Jandarmanın ve polis AP'lilerle CHP'liler arasında muhtemel bir çatışmayı önlenmiştir. Jandarmanın ve Polis her iki grubun birbirine sataşmasını engellemek için barikat kurmuş, kalabalıktan 17 kişi polis tarafından nezaret altına alınmıştır. Bu arada CKMP Lideri Türkeş: *"TİP'liler vatandaşı komünist yapmak için halka 500'er dönüm toprak dağıtacaktır. Toprak ufalanınca millet komünist olacaktır"* demiştir. TİP Genel Başkanı M. A. Aybar, Adana'ya gelişinde büyük bir tezahüratla, coşkun bir kalabalık tarafından karşılanmıştır. M. A. Aybar, karşısında büyük bir kalabalık kitlesini görünce duygulanmıştır. CHP Parti Meclisi Üyesi İsmail Rüştü Aksal, AP'nin partisine yönettiği eleştirilere karşılık vererek:

"İsnat ve iftiraya bel bağlayanların, geçmişteki acı tecrübelerden ders almaması siyasi hayatımız için büyük bir talihsizliktir. Şanlı geçmişimizi, geçmişten günümüze yapılanları inkâr edeceksin. 1963 Türkiye'sinde siyasi menfaat uğruna 6 liralık yol vergisini gündeme getireceksin. Pervasızca yalan söyleyeceksin, aklınızı başınıza toplayın" demiştir (Cumhuriyet 01.10.1965, 1).

Seçim kampanyası başladıktan sonra gazete, parti liderlerinin yapmış olduğu seçim çalışmalarına atıfta bulunarak, kim ne söylemiş diyerek, parti liderlerinin açıklamalarına yer vermiştir. Bahse konu olan gazetenin 5 Ekim 1965 tarihli sayısında yer alan haberinde: Demirel'in Erzurum mitinginde milli irade vurgusu yaptığı, Kars mitinginde seçim sistemini eleştirdiği, Eskişehir mitinginde 1946'da oyların çalındığı için dikkatli olunması gerektiğini, Samsun mitinginde artan gerilimin silaha sarılmaya sebep olacağını belirtilmiştir. Giresun mitinginde Demirel'e: *"Menderes'i astık seni de asarız"* yazılı tehdit dolu bir pusula verilmesi üzerine Demirel kürsüye gelerek: *"Halk için gidilecek yollar cehenneme de gitse giderim"* diyerek karşılık vermiştir. Malatya mitinginde konuşan İnönü, ellerine fırsat geçerse ne yapmak istedikleri apaçık ortada olduğunu, radyo konuşmasında aşırı uçtan gelen seslere dikkat edilmesi gerektiğini, Trabzon mitinginde reformların teker teker yerine getireceğini söylemiştir. Sakarya'da konuşan Demirel: *"Koalisyon bizi yeni bir genel seçime götürür"* demiştir. Samsun'da konuşan İnönü: *"Demirel ile aralarında görüş ayrılığı bulunduğunu, Türk petrolüne musallat olanları yaşatmayacağız"* demiştir (Cumhuriyet 05.09.1965, 1).

Gazete, 10 Ekim 1965 seçim sonuçlarını AP ve CHP açısından iki farklı bakış açısıyla, dikkat çekici bir şekilde okuyucularına aktarmıştır. Bahse konu olan gazetenin 11 Ekim 1965 tarihli sayısında yer alan habere göre, Demirel seçim sonuçlarını evinde takip ederken gazetecilere espri yapmaktaydı. İnönü evinde kitap okurken uyuya kalmıştı. Gazete, İnönü ve Demirel'e iki ayrı fotoğrafta yer vermiştir. Gazete, İnönü'nün fotoğrafını yenilginin fotoğrafı olarak, Demirel'in fotoğrafını bir zaferin fotoğrafı olarak aktarmıştır. Ayrıca gazetede seçim günü ülke genelinde yaşanan hadiselerden dolayı 6 kişinin öldüğünü, 65 kişinin de yaralandığını bildirilmiştir. Gazetede, milli bakiye sisteminin nasıl hesaplanacağından da söz etmiştir (Cumhuriyet 11.10.1965, 1).

Milliyet Gazetesi'ne Göre 1965 Genel Seçimleri

Milliyet Gazetesi, 3 Mayıs 1950'de yayın hayatına başlamıştır. Gazete yayın hayatına başladığında Türkiye çok partili sisteme geçmek üzereydi (Erdem, 2016, 293). Gazete, Refik Halit Karay, Bedii Faik, Tarık Buğra, gibi yazarlarla Akça Matbaası'nda yayımlanmaya başlamıştır. Gazete zamanla daha çok basılmaya ve geniş okuyucu kitlesine ulaşmaya başlamıştır. Gazete; güvenilir, dürüst, ilkeli bir yayın yaptığı için herhangi bir siyasi görüşü benimsememiş, toplumun herhangi bir kesimini ön plana çıkarmamıştır (Demirören Holding 24.07.2024,1). Bu bölümde 10 Ekim 1965 genel seçimlerini bahse konu olan gazete üzerinden

değerlendirmek üzere ilgili gazetenin 1 Eylül 1965'ten 31 Ekim 1965'e kadar yayınlanan sayıları incelenmiştir. Ulusal basınımızın önemli temsilcilerinden olan Milliyet Gazetesi, 1965 genel seçimlerine geniş bir şekilde yer vermiştir. Tarık Zafer Tunaya, bahse konu olan gazetenin 10 Eylül 1965 tarihli sayısında kaleme aldığı köşe yazısında, seçime katılan partiler hakkında okuyuculara bilgi vermiştir. Tunaya:

“AP, bir siyasi ideolojiye bir devlet yönetme felsefesine dayanmaktadır. AP, çağdaş hukuku ve insan haklarını esas alan bir devlet nizamı istemektedir. Aynı zamanda milli, laik bir devlet arzu etmektedir. AP, planlı kalkınmadan yanadır. AP, ülkemizi, milletimizi geriye götürecektir her türlü zihniyetin karşısındadır. AP yayınlamış olduğu seçim bildirisinde; sosyal alanda, ziraat alanında, sanayi alanında, maliye alanında, dış politikada, milli savunmada, idari alanda, adalet alanında, eğitim alanında yapılacak çalışmaları seçmenleri ile paylaşmıştır” (Milliyet 10.09.1965, 5).

T. Z. Tunaya, gazetenin 10 Eylül 1965 tarihli sayısında kaleme aldığı köşe yazısında seçime katılan CHP hakkında şu ifadeleri kullanmıştır:

“1923 yılında kurulan CHP, 1950 yılına kadar ülkemizin siyasi hayatına hâkim olmuştur. Parti, bu zamana kadar hep bir arayış içinde olmuş, zamanın şartlarına uyum sağlamıştır. Parti'nin kuruluşunda devrimci, halkçı anlayış bulunmaktadır. Devrimci ve halkçı bir zihniyetle hareket eden parti, Türk milletini çağdaş uygarlık düzeyine ulaştırmaya çalışmıştır. CHP; sosyal adalet, güvenlik anlayışı, köy kalkınması, toprak reformu, devletçilik ilkesi ve karma ekonomi modelini uygulayacağını belirtmektedir” (Milliyet 12.09.1965, 5).

T. Z. Tunaya gazetenin 14 Eylül 1965 tarihli sayısında kaleme aldığı köşe yazısında CKMP ile ilgili şu ifadelerle yer vermiştir:

“1948'de kurulmuş olan MP'nin 1952 yılında Köylü Partisi ile birleşmesi üzerine partinin adı Köylü Millet Partisi olmuştur. Bu iki parti 1962'de ayrılınca CKMP, bu adı sahiplenmeye devam etmiştir. Parti, ilk zamanlar Osman Bölükbaşı ile yoluna devam etmiştir. Milli Birlik Komitesi'nden ayrılan 14'lerin partiye katılması üzerine CKMP, Alpaslan Türkeş liderliğinde siyaset yapmaya devam etmektedir. CKMP, A. Türkeş liderliğinde 1965 genel seçimlerine “Müreffeh ve güçlü bir Türkiye için CKMP” sloganı ile katılmaktadır. CKMP, Türkiye için iç açıcı olmayan bir tablo çizmekte ve Türkiye'nin bu durumdan kurtulması için devletin yeniden teşkilatlanması gerektiğini ileri sürmektedir” (Milliyet 14.09.1965, 5).

T. Z. Tunaya gazetenin 15 Eylül 1965 tarihli sayısında kaleme aldığı köşe yazısında MP hakkında şu ifadeleri kullanmıştır:

“MP, CKMP'den ayrılan bir grup tarafından 1962 yılı haziran ayında kurulmuştur. MP, Türkiye'de insan haklarını hâkim kılacak insan haklarını güvence altına alacak bir devlet düzeninin tesis edilmesini arzu etmektedir. Parti, insan haklarına saygılı devlet düzeninin tesis edilmesinin Milliyetçilik anlayışına bağlı kalmakla mümkün olduğunu ileri sürmektedir. MP, zorunlu hizmetlerin devlet tarafından yerine getirmesi gerektiğini, diğer hizmetlerin ise özel teşebbüs ve yabancı sermayenin yerine getirmesi gerektiğini dile getirmektedir” (Milliyet 15.09.1965, 5).

T. Z. Tunaya gazetenin 16 Eylül 1965 tarihli sayısında kaleme aldığı köşe yazısında TİP ile ilgili şu ifadelerle yer vermiştir:

“TİP, bir kapitalist parti değildir. TİP, emekten yana devletçiliği ya da emekten yana planlı devletçiliği savunmuştur. Parti, Türkiye'nin kaynaklarını kullanarak kalkınabileceğini ileri sürmektedir. TİP, emekten ve işçi sınıfından yana olduğunu belirtmektedir” (Milliyet 16.09.1965, 5).

T. Z. Tunaya gazetesinin 18 Eylül 1965 tarihli sayısında kaleme aldığı köşe yazısında YTP hakkında şu ifadeleri kullanmıştır:

“YTP, demokratik rejimi kurumlarıyla güçlendirme görüş ve hedefini gerçekleştirecektir. Parti, insanı bir araç olarak gören totaliter görüşü reddetmektedir. YTP, bireysel teşebbüsün başarılı bir şekilde yerine getirilmesi için devlete rakip olmaktan ziyade para maliye politikası ve yatırım ile desteklemesi gerektiği görüşünü savunmaktadır” (Milliyet 18.09.1965, 5).

Seçime bir aydan az bir süre kala AP, seçim beyannamesini yayımlamıştır. Partinin seçim beyannamesinde:

“AP, vatan için el ele verelim” başlıklı 40 sayfalık bir seçim bildirisi yayınlamıştır. Partinin seçim beyannamesinde; Türkiye'nin seçime girerken genel durumu, partinin siyasi istikrar arayışı, hükümet biçimi, idari reformları, emniyet, güvenlik, hürriyet, rejimin korunması, iktisat ve dış politika ile ilgili görüşleri yer almıştır. AP, ülkemizin ekonomik gelişiminin dengeli bir şekilde sürdürülmesi, ülke geneline yayılması, maliye ve para politikasının devlet teşekküllerini harekete geçirecek nitelikte olması gerektiğini belirtmiştir. Parti, totaliter anlayış ve zihniyetin karşısında olduğunu ifade etmiştir. AP, batılı ülkeler ve komşu ülkelerle iyi ilişkiler kurulmasından yana olduğunu, Kıbrıs'ta bir emir vakiye asla müsaade edilmeyeceğini belirtmiştir” (Milliyet 19.09.1965, 3).

1965 genel seçimlerinde nispi temsil sisteminin uygulanmasına karar verilmiştir. Nispi temsil sistemi ile seçimde istikrar ve adaletin sağlanacağı düşünülmüştür. Bu sistemde yer verilen *“milli bakiye”* yöntemi ile adil bir seçimin hayata geçirileceği ve daha fazla partinin Meclis'te temsil hakkı elde edeceği ileri sürülmüştür. Milli bakiye sistemiyle liste sonunda yer alan adayın da seçilme şansı yakalayacağı belirtilmiştir. Milli bakiye sistemiyle bir tek oyun bile zayıf edilmeyeceği, her oyun hesaba katılacağı ileri sürülmüştür. Böylece temsilde adaletin sağlanacağı belirtilmiştir (Milliyet 19.09.1965, 5). Demirel, Kars'ta yaptığı konuşmada Milli bakiye sistemine karşı olduklarını belirtmiştir. Gazetesinin 21 Eylül 1965 tarihli sayısında yer alan haberinde Demirel'in şu ifadeleri yer almıştır:

“Milli bakiye, milli bir artıktır. Bu sistem küçük partileri suni tedbirlerle korumak üzere getirilmiştir. Bu sistem sayesinde Meclis'e girecek küçük partiler, azınlıklar cuntası oluşturacağı için bu sistemin vahim bir buluştur” (Milliyet 21.09.1965, 1).

Bahse konu olan gazetesinin 24 Eylül 1965 tarihli sayısında yer alan haberinde MP Genel Başkanı Bölükbaşı'nın şu açıklamalarına yer verilmiştir:

“Demirel'in yeni kabineyi oluşturması üzerine, Türkiye'de demokratik rejim bir haysiyet sınavı geçirmiştir. Yine de demokratik rejim sağlam bir temel üzerine oturmamıştır. Neden Demirel'in kendisi ya da bir AP'li şuanki hükümette başbakan olarak görev almıyor? Daha önceki İnönü ile Malatya'da konuşan İnönü arasında bir fark görmüyorum. Türkiye'de ne kadar komünist varsa bunların hepsi İnönü'nün meddahıdır” demiştir (Milliyet 24.09.1965, 1).

Seçime 14 gün kala söz konusu gazete parti liderlerinin radyo konuşmalarına yer vermiştir. Gazetenin 26 Eylül 1965 tarihli sayısında şöyle bir haber yer almıştır:

Demirel: *“Her ailenin akşam ne yiyeceği başlıca düşüncemizdir. Ekonomide vatandaşa dokunacak, gerçek neticeler almak önemlidir. Seçim kanunu halka hizmet edecek şekilde düzenleyeceğiz.”* İnönü: *“Biz size ilerideki günleri vad ediyoruz. Geride kalmış günleri vadedmiyoruz. Planlı bir ekonomi bizim temelimiz olacaktır”* şeklinde konuşmuştur. Türkeş: *“Biz Türkiye'nin milliyetçi bir şuurla yönetildiği takdirde varlığını devam ettireceğine inanıyoruz. Bizim milletçiliğimiz Türk tarihinden, halk sevgisinden doğmuş olup, emperyalizme karşı olup, barışçıl ve demokratiktir. Demokratik rejimin devamlılığı en başta gelen meselelerimiz arasındadır”* demiştir. Aybar: *“Memleketimizin en önemli meselesi milli bağımsızlığımızın sağlamasıdır. Memleketimiz Amerikan üslerinin işgali altındadır. Ülkemizdeki Amerikan üslerine Türk polisi, askeri, hâkimi, komutanı, hatta bakanların girmesine izin verilmiyor. Memleketimizde Amerikan bayrağının dalgalandığı bu üstler birer küçük Amerika'dır”* demiştir. Alican: *“Partimiz siyasi yöntem bakımından iki noktayı dikkate almaktadır. Bunlardan birisi partilerin partizanlık eğiliminden kurtulmasına olanak sağlayacak reformu gerçekleştirmek, bir diğeri ise Anayasamızda yer alan kuvvetler ayrılığı ilkesinin ülkemizde tam olarak uygulanabilmesinin sağlamaktır. Karma ekonomi modelini savunuyoruz. Planlamanın bürokrasi ve israf aracı olmasını istemiyoruz”* şeklinde konuşmuştur.

(Milliyet 26.09.1965, 1). Gazete, seçim sonuçlarına da geniş bir şekilde yer vermiştir. Gazetenin 12 Ekim 1965 tarihli sayısında yer alan haberde parti liderlerinin seçim sonuçlarına ilişkin beyanati yer almıştır. AP'nin seçim zaferi ile ilgili konuşan Demirel:

“Bu zafer millettindir. Seçim sonuçları millete olan itimadımızda haklı olduğumuzu ortaya çıkmıştır. Seçim sonuçlarının Yüksek Seçim Kurulu tarafından açıklanmasından üç gün sonra Meclis toplanarak yemin edecek, ardından yeni hükümet kurulacaktır” demiştir. İnönü: *“Demokrat rejimlerde bunlar olağan şeylerdir. AP, yalnız başına iktidara gelecektir. CHP olarak ilkelerimizde hiçbir değişiklik yoktur. Sağlam sarsılmaz bir haldeyiz.”* Türkeş: *“AP'nin Türk milletinin sorunlarına hızlı bir şekilde çare bulmasını istiyoruz. Seçim sonuçlarının ülkemize hayırlı olmasını diliyorum. Partimiz teşkilat ve çalışmalar bakımından bu seçime eksik girmiştir. Bu nedenle alınan netice partimiz açısından iyidir”* demiştir. Alican: *“Seçim sonuçları partimiz açısından beklediğimiz gibi gerçekleştirmemiştir. Halkımızın savunduğumuz ilkeler doğrultusunda düşünmediğini gördük. Milli iradeye saygı duyuyoruz. Seçimi kazanan partiye başarılar diliyorum”*

demiştir. Gazete, gayri resmî seçim sonuçlarını açıklamıştır. Gayri resmî seçim sonuçlarına göre; AP 259, CHP 137, MP 19, YTP 13, TİP 13, CKMP 9 milletvekili çıkardığı ilan edilmiştir. 48 ilde; AP'nin 4.450.595, CHP'nin 2.505.407, MP'nin 546.616, YTP'nin 313.917. TİP'in 250.650, CKMP'nin 213.885 oy aldığı belirtilmiştir (Milliyet, 12.10.1965: 1).

Sonuç

Adalet Gazetesi, AP'nin seçim çalışmalarını büyük punto içerisinde, büyük resimler ile vermiştir. Gazetede, AP'nin Erzurum mitingi dışında; Kars, Eskişehir, Balıkesir, Trabzon, Samsun, Ordu, Giresun, Malatya, Adana, Elazığ ve Urfa mitingi de geniş ölçüde yer almıştır. Aynı zamanda gazetenin AP'nin; Sakarya, Zonguldak, İstanbul, Bursa, Konya ve İzmir mitingine de yer verdiği görülmüştür. Gazete, AP'nin seçim kampanyasını büyük harflerle ve büyük resimlerle okurlarına

aktarıırken, diğer partilerin seçim çalışmalarına neredeyse hiç değinmemiştir. Gazetenin seçime katılan partilerden, TİP ve CHP lehine haber yaptığı görülmüştür. Gazete TİP'in olaylı Kayseri mitingi düzenlediğini, TİP üyelerinin komünist olarak nitelendirildiğini ve İnönü'nün seçimi kazanmak için bir yöntem geliştirdiğini belirterek, diğer siyasi partilerin karşısında yer almıştır. Adalet Gazetesi'nde bu şekilde haberlerin yer alması, gazetenin tarafsız ilkesiyle hareket etmediğini, objektif bir yayın yapmadığını göstermektedir. Diğer bir nokta gazetenin seçim çalışmalarına yoğunlaştığı için siyasi, sosyal, kültürel, ekonomik olaylara, gündelik olaylara, iç ve dış gelişmelere yer vermediği görülmüştür.

Cumhuriyet Gazetesi, seçim kampanyasında öncelikli olarak CHP'ye daha sonra AP'ye yer vermiştir. Gazete, 1965 seçimlerine katılan partiler arasında; YTP, CKMP, MP ve TİP'in seçim kampanyalarına küçük harflerle daha az yer verdiği görülmüştür. Gazetenin, AP'yi karikatürize ederek eleştirdiği görülmüştür. Ayrıca AP Genel Başkanı Demirel'in açıklamaları farklı bir şekilde okuyuculara aktardığı anlaşılmıştır. Gazete, CHP ile ilgili haberlere yer verirken daha dikkatli bir üslup kullanmaya özen göstermiştir. Gazetenin seçime katılan diğer siyasi partilerin seçim faaliyetlerine de belli ölçüde verdiği görülmüştür. Sonuç olarak gazete, 1965 genel seçimlerinde AP'yi karşısına alırken, diğer siyasi partileri karşısına almamıştır. Bu yayıncılık anlayışından dolayı Cumhuriyet Gazetesi'nin tarafsız, ilkeli, dürüst ve objektif bir yayın yapmadığı görülmüştür. Gazetede seçim haberleriyle beraber iç ve dış gelişmelerin, siyasi, ekonomik, sosyal, kültürel olayların ve gündelik olayların yer aldığı görülmüştür.

Milliyet Gazetesi, partilerin 1965 genel seçim çalışmalarına tarafsız bir şekilde yer vermiştir. Milliyet Gazetesi'nin 1965 genel seçimlerine iki güçlü siyasi parti olarak giren AP ve CHP'ye daha çok yer verdiği görülmüştür. Gazetede, seçime katılan; YTP, CKMP, MP ve TİP'in seçim çalışmaları zaman zaman yer almıştır. Gazete, AP, CHP ve CKMP'nin seçim çalışmalarını muhabirleri aracılığıyla yakından takip ederek okuyucularına aktarmıştır. Gazete, seçim haberlerini resim kullanarak vermeye özen göstermiştir. Aynı zamanda gazetede partilerin seçim çalışmaları, seçim yasasına ilişkin değerlendirilmeler de yer almıştır. Partilerin seçim çalışmalarını kendi yayın ilkeleri doğrultusunda aktaran gazete, bir ideolojinin veya siyasi görüşün temsilcisi olmamaya özen göstermiştir. Böyle bir yayıncılık anlayışıyla hareket eden Milliyet Gazetesi'nin, tarafsız, ilkeli, dürüst, objektif bir yayın yaptığı görülmüştür. Gazetede; günlük hayatın, kültür, sanat spor, ekonomi, yurt içi, yurt dışı gelişmelerin de yer aldığı görülmüştür.

1965 genel seçimlerini değerlendirdiğimiz bu makalede Adalet, Cumhuriyet ve Milliyet gazetelerinde yer alan haberlerden yola çıkılarak seçimlere katılan partilerin seçim çalışmaları incelenmiştir. Her gazetenin kendi yayın ilkesi doğrultusunda 1965 genel seçimlerine yer verdiği görülmüştür. Bu nedenle Adalet, Cumhuriyet ve Milliyet gazetelerinin 1965 genel seçimlerine yaklaşımları farklılık göstermiştir. Bu çalışma, ilgili seçimin kampanya sürecinde Türkiye'deki siyasi atmosferin anlaşılması açısından önemli görülmektedir. Günümüzde belli bir siyasi ideolojiyi, görüş ve düşünceyi destekleyen benzer gazetelerin yayınlanmaya devam ettiği görülmektedir.

BİBLİYOGRAFYA

- Akkaş S. 1989, *Adalet Partisi ve İdeolojisi*. Yayınlanmış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Akyüz D. 2006, Askeri Müdahalelerin Orduya Etkisi, Hiyerarşi Dışı Örgütlenmeden Emir Komuta Zincirine. İstanbul.
- Artar Faruk Ö. 2022, *Adalet Partisi Dönemi Sosyal Politika Uygulamaları (1965-1971)*. Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Kırklareli Üniversitesi, Kırklareli.
- Atatürk Ansiklopedisi <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/cumhuriyet-gazetesi/> Erişim Tarihi: 23.07.2024.
- Demirören Medya <https://www.demirorengazetecilik.com.tr/sayfa/hakkimizda/36> Erişim Tarihi: 24.07.2024.
- Ekinci N. 1997, Türkiye’de Çok Partili Hayata Geçişte Dış Etkenler. İstanbul.
- Erdem Nigar B. 2016, Abdi İpekçi Yönetimindeki Milliyet Gazetesi’nin Bir Kitle Gazetesi olarak Soğuk Savaş Bağlamında Değerlendirilmesi, *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi* 5, 3, 293.
- Fedayi C. 2019, “Adalet Partisi’nin Birinci Dönemi: 1961-1971”, *Muhafazakâr Düşünce Dergisi* 16, 57, 129.
- Güneş T. 2009, *Türk Demokrasisinin Analizi*. Hz. Hurşit Güneş, İstanbul.
- Güvenir M. 1982, “Seçim Sistemleri ve Ülkemizdeki Uygulama”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi* 37, 1, 219-220, 226, 245.
- İlkhan N. 2022, *1965 Seçimlerinde Adalet Partisi’nin Seçim Propagandası*. Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, İbrahim Çeçen Üniversitesi, Ağrı.
- Karataş M. 2022, “Türkiye’de Çok Partili Hayata Geçiş Sürecinin İç ve Dış Dinamikleri Üzerine Bir Değerlendirme”, *21. Yüzyıl Eğitim ve Toplum Dergisi*, C. 11, S. 32, 15-16.
- Kaya Orhan M. 2004, *Türk Siyasal Hayatında Adalet Partisi (1961-1971)*, Yayınlanmış Doktora Tezi, Sakarya Üniversitesi, Sakarya.
- Kılavuz N. 2007, Türk Siyasal Hayatında 1965 Seçimleri. Ankara.
- Kuru H. 1996, *Türk Siyasal Yaşamında Adalet Partisi*. Yayınlanmış Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.
- Koç A. 2011, *CHP’de ‘Ortanın Solu’ Söylemi ve 1965 Seçimlerindeki Yansımaları*. Yayınlanmış Yüksek Lisans, İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Muhacir A. 2021, *1965 Seçimlerinden 12 Mart Muhtırasına İktidar Muhalefet İlişkileri (1965-1971)*. Yayınlanmış Doktora Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Isparta.
- Tarım O. 2013, *27 Mayıs’tan 12 Mart’a Adalet Partisi ve Türkiye*. Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya.
- Teknaz Dışiaçık M. 2023, *Adalet Partisi İktidarında Türkiye (1965-1971)*. Yayınlanmış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Tuncay M. 2005, Türkiye Cumhuriyeti’nde Tek Parti Yönetiminin Kurulması (1923-1931). İstanbul.
- Tunaya Zafer T, 10 Eylül 1965, “Seçime Giren Partiler Adalet Partisi”. Milliyet Gazetesi, 5.
- Tunaya Zafer T, 12 Eylül 1965, “Seçime Girecek Partiler CHP Zamana Uyamaya Çalışıyor”. Milliyet Gazetesi, 5.
- Tunaya Zafer T, 15 Eylül 1965, “MP devletçiliğin tahdidini istiyor”. Milliyet Gazetesi, 5.
- Tunaya Zafer T, 18 Eylül 1965, “YTP devletçisinde esas temel özel teşebbüstür”. Milliyet Gazetesi, 5.
- Tunaya Zafer T, 14 Eylül 1965, “CKMP Müreffeh Türkiye İstiyor”. Milliyet Gazetesi, 5.
- Türkiye Büyük Millet Meclisi, 2022, Cumhuriyet Dönemi Partiler, Seçimler. Beyannameler. Ankara.
- Varlık Ü. ve Ören, B. 2001, *Seçim Sistemleri ve Türkiye’de Seçimler*. İstanbul.
- 3 Eylül 1965, “Tek Parti İktidarı Mahzurlu Değil”. Adalet Gazetesi, 1-2.
- 4 Eylül 1965, “Siyasi partiler kontenjan adaylarını tespit ettiler, Listeler Seçim Kuruluna verildi”. Cumhuriyet Gazetesi, 1.
- 5 Eylül 1965, “T.İ.P.’in Genel Seçime Girmeye Hakkı Yoktur”. Adalet Gazetesi, 1.
- 8 Eylül 1965, “Seçim ve TİP, Diğer Partiler”. Adalet Gazetesi, 1, 3.

- 9 Eylül 1965, "Milli İrade Üstünde Hiçbir Kuvvet Yoktur, CKMP teşkilatı dağılıyor mu?". Adalet Gazetesi, 1, 5.
- 9 Eylül 1965, "İnönü: Seçimi Kazanmanın Bütün Şartları Bizimle, AP Neo Faşist Bir Tatbikat Getirmektedir", Cumhuriyet Gazetesi, 1.
- 13 Eylül 1965, "Baykam: Ortanın solu CHP'nin göbek adıdır". Cumhuriyet Gazetesi, 1.
- 13 Eylül 1965, "AP Pazar günü seçim kampanyasını açacak, CKMP Milletvekilleri Adayları Tam Listesi". Adalet Gazetesi, 1, 4, 6.
- 13 Eylül 1965, "Sivas'ta A.P. ile C.H.P. arasında bir mukayese". Adalet Gazetesi, 5.
- 13 Eylül 1965, "Yüksek Seçim Kurulu Kararları". Resmi Gazete, Karar No: 356. Sayı: 12099, s. 2-32.
- 18 Eylül 1965, "CHP Seçim beyannamesini açıkladı, Herhangi Bir Siyasal Şarta Bağlı Dış yardım Almayacağız". Cumhuriyet Gazetesi, 1.
- 19 Eylül 1965, "AP Beyannamesi Dün Açıklandı". Milliyet Gazetesi, 3.
- 19 Eylül 1965, "Yeni Sistem, Milli bakiye nedir?". Milliyet Gazetesi, 5.
- 20 Eylül 1965, "Seçim Kampanyası Başladı, Mücadele Zorlu Olacak, bağımsızlar Bildirisi, TİP'in kampanyası açıldı, CKMP, davullu zurnalı, sazlı marşlı mitin yaptı". Cumhuriyet Gazetesi, 1.
- 20 Eylül 1965, "Demirel Seçim Kampanyasını Erzurum'da Açtı. "Milli iradeye kimse karşı koyamayacaktır." TİP'in mitingi tam bir fiyasko ile neticelendi. CKMP sazlı sözlü bir miting yaptı. Demirel Seçim Kampanyasını Açtı". Adalet Gazetesi, 1, 4-5.
- 21 Eylül 1965, "İnönü Dün Malatya'da Konuştu. Huzur bir daha bozulursa ne olur bilinmez. Demirel A.P. kuvvetli bir hükümet kuracaktır". Cumhuriyet Gazetesi, 1.
- 21 Eylül 1965, "Milli Bakiye tehlikeli bir buluştur". Milliyet Gazetesi, 1.
- 24 Eylül 1965, "Bölükbaşı AP ile CHP'ye çattı". Milliyet Gazetesi, 1.
- 26 Eylül 1965, "Liderler Dün Radyoda Düello Yaptılar". Milliyet Gazetesi, 1.
- 1 Ekim 1965, "AP-CHP çatışmasını polis ve jandarma güç önledi. Türkes: Ufalanan toprak kominizim getirir. M. A. Aybar: Öteki Partilere dikkat et! Aksal'ın İhtarı: Aklınızı başınıza toplayı". Cumhuriyet Gazetesi, 1.
- 3 Ekim 1965, "Senelerimiz Çetin Mücadelelerle Geçti, Heyecan ve Sevincimiz". Adalet Gazetesi, 6.
- 5 Ekim 1965, "Bugüne Kadar Neler Söylediler. Koalisyon Bizi Yeni Bir Genel Seçime Götürür. İnönü: Demirel ile ihtilafımız var". Cumhuriyet Gazetesi, 1.
- 11 Ekim 1965, "A. P. Çoğunluğu Aldı. Olaylar. Liderler sonuçları evde izlediler". Cumhuriyet Gazetesi, 1.
- 12 Ekim 1965, "Demirel Diyor ki: Millet artık kendi kaderine el koymuştur!". Adalet Gazetesi, 1, 5.
- 12 Ekim 1965, "Demirel: Zafer Milletindir. İnönü: Huzuru korumak lazım. Liderlerin Görüşü. Gayri Resmi Seçim Sonucu". Milliyet Gazetesi, 1.